

**SELİM İLERİ’NİN ROMANLARINDA ANİMA/ANİMUS
ARKETİPLERİNİN SAĞLIKSIZ GELİŞİMİ: EŞCİNSEL
KARAKTERLER**

**UNHEALTHY DEVELOPMENT OF ANIMA/ ANIMUS ARCHETYPES
IN THE NOVELS OF SELİM İLERİ: HOMOSEXUAL CHARACTERS**

*Mümtaz SARIÇİÇEK**
*Büşra ÖZSÖZGÜN***

Özet

İnsan davranışlarını açıklamak için insanlığın ortak geçmişini ele alan ve bu bağlamda ortak bilinçdışının birimleri olan “arketip” kavramını psikoloji bilimine kazandıran Carl Gustav Jung, insan benliğini bütünleyici değere sahip dört temel arketipten bahsetmiştir. Bu temel arketipsel birimlerden olan anima/animus arketipleri, biyolojik olarak çift cinsiyetçilik olarak da kabul edilen kadının ve erkeğin benliğinde bulunan ve bireyin karşıt cinsiyetini anlayabilmesi ve kendi bedeni ile bütünleşebilmesi için ruhunda taşınan imge ve izlerdir. Bireylerin içinde bulunan bu ruhsal imge ve izler Carl Gustav Jung’a göre bireylerin sağlıklı benlik gelişimi için oldukça önemli olsalar da kontrolsüz ve sağlıksız gelişimleri durumlarında bireylerin ruhsal gelişimlerini tersi yönde etkileyip karşı cinse ait imgelerin, kişinin benliğini ele geçirmesi ve takiben de kadınsı erkekler, erkeksi kadınlar veya eşcinsel benliklerin ortaya çıkmasına neden olur. Bu bağlamda birey olamamanın nedenlerini işleyen Cumhuriyet dönemi yazarı Selim İleri’nin romanlarında anima ve animus arketiplerinin sağlıksız gelişimi ile toplumdaki uzak karakterler yer almaktadır. Çalışmamızda da Selim İleri’nin romanlarında yer alan karakterler incelenmiş ve karakterlerin benlik bütünlüğü ile yer alan arketiplerin sağlıksız gelişimi neticesinde benliklerindeki değişimler ortaya konmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Arketip, roman, eşcinsel, Selim İleri

Abstract

Carl Gustav Jung, who dealt with the common transition of humanity in order to explain human behavior and brought the concept of "archetype", which are the units of the collective unconscious, to the science of psychology, mentioned four basic archetypes that have a complementary degree of the human self.

* Prof. Dr., Erciyes Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Kayseri / TÜRKİYE mumtazs@erciyes.edu.tr
ORCID: 0000-0003-1701-5084

** Yüksek Lisans öğrencisi, Erciyes Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Kayseri / TÜRKİYE
busrasozsozgun@gmail.com ORCID: 0000-0003-0310-0392

The anima / animus archetypes, which are accepted as one of these basic archetypal units, are the imagery and gripping in the soul of women and men, who are also biologically given as bisexuality, in order to understand the human mixed gender and integrate with their own body. According to Carl Gustav Jung, although these spiritual images and traces in individuals are very important for the healthy self-development of individuals, their uncontrolled and unhealthy development affects the mental development of individuals in the opposite direction in their clinics, and the images of the opposite sex take over the individual's self, and later on, feminine men and masculine women. or cause homosexual selves to occur. In this context, the unhealthy development of anima and animus archetypes and characters who are far from society take place in the novels of the Republican period writer Selim İleri, who explains the reasons for not being anything.

In our study, the characters in Selim İleri's novels were examined and tried to reveal the decisions in the self within the healthy development of the archetypes in the characters' self-integrity.

Keywords: archetype, novel, homosexual, Selim İleri

Giriş

Birey ve toplum ilişkilerinde karşılıklı bir yönlendirme olsa da bu ilişkide çoğunlukla toplum, baskın bir işlev görür ve bireylere bir yaşama biçimi dayatarak belirli değerleri ve rolleri yükler. Bireyin bu beklentiler dışında bir davranışta bulunması, yadırganmasına hatta toplumdan uzaklaştırılmasına neden olmaktadır.

Bireyler için biyolojik kimliğin ötesinde toplumun koymuş olduğu ahlaki kurallar bağlamında belirlenen cinsel kimlikler söz konusudur. Bireyden beklenen yaklaşım, bu kimliğe uygun sosyolojik bir varlık olarak davranmasıdır. Fakat bu zorunluluk bireyin bazı eğilimlerini gizlemeye ve bastırmaya çalışmasına yol açar.

Toplumsal cinsiyet rolleri gereğince erkek, davranışlarında “erkeksi”; yani sert ve kuralcı olmalı ve cinsel tercihini kadına yöneltmelidir. Kadın ise “dişil”; yani, nazik ve duygusal olmalı; erkekle birliktelik yaşamalıdır (Aktan, 2020, s. 25). Buna karşılık, tartışmalı olsa da bu kimliklerin dışında üçüncü bir kimlikten söz edilmektedir. Bu görüşü savunanlara göre, biyolojik ve duygusal bakımdan bir gerçek olan üçüncü kimlik toplumsal bakımdan da tanımlanarak kabul görmelidir. “Eşcinsellik” biçiminde adlandırılan bu eğilim, bireyin cinsel ve duygusal açıdan hemcinsine yönelik olması olarak açıklanabilir.

Eşcinsellik kavramının psikolojik bir kategori olarak ilk bahsi M. Foucault’a göre Westhal’in *Ters Cinsel Duyarlıklar* isimli makalesinde yer almıştır. Bahsi geçen makalede eşcinsel kimliğe sahip olan bireylerin, karşı cinslere olan cinsel yaklaşımlarının aksine kendi benliklerindeki erkeklik ve kadınlık gibi duygusal ve cinsel yaklaşımları özel bir şekilde kullanılabiliyor olması üzerinde durulması ise dikkate değerdir (Jagose, 2017, s. 21). Bununla birlikte cinsel eğilimler üzerinde çalışmalar yapan Mandimore ise üçüncü bir benliğe ait eşcinsellik kavramının kullanıldığına daha önce şahitlik etmediğini

ifade ederek bu kavramı, ilk kez 1869 yılında, Almanya Adalet Bakanlığına yazılan bir broşürde gördüğünü ve kavramın ilk kullanım tarihinin 1869'a ait olduğunu belirtmiştir.

Nitekim üçüncü kimlikleri adlandırmak için kullanılan “eşcinsellik” kavramının 1870’li yıllara kadar bahsi geçmemiş ve bu durum sınıflandırmada yer alan bireylerin kendisini toplumun bir parçası olarak görememesine sebebiyet vermiştir (Mondimore, 1999, s. 25).

Yakın dönemlere kadar toplumca yadırganan eşcinsellik tedavi edilmesi gereken bir hastalık olarak görülmüştür. Psikanalizin kurucularından Freud, bireylerin cinsel yönelimleri ile çocukluk dönemleri arasında bir bağ kurmuş, özellikle kadınlardaki bu yönelimi, kız çocuklarının anne ile libidinal dönemdeki ilişkileri üzerinden açıklamıştır.

Freud’a göre annenin ikinci bir çocuğa sahip olması ile ilk çocuğun ilgi ve ihtiyaçlarının bölünmeye başlanması veya çocuğun yaş alarak anne ile fiziksel bağı olan memeden kesilmesi anne ve çocuk arasındaki sevgi bağının zarar görmesine ve çocukta oral gerginliğe neden olmaktadır. Çocuğun ihtiyaç duyduğu ilginin daha az karşılanıyor oluşu çocuğun anneden uzaklaşmasına ve ilgi ihtiyacının yön değiştirerek babaya evrilmesine bununla birlikte de anneden arta kalan ilgi eksikliğinin, cinsel isteklerin, bilinçaltına bastırılmasına sebebiyet vermektedir (Freud, 2021, s. 189-201).

Freud, bireyin eşcinsel bir cinsel kimlik benimsemesinde, çocukluk yıllarında eksikliğinde hissedilen ilgi, sevgi ve beraberinde getirdiği gerilimleri işaret edişinin yanı sıra oğlunun cinsel yöneliminden dolayı kaygılanarak kendisinden yardım isteyen bir anneye vermiş olduğu cevabında, çocuğun yaşadığı bu yönelimin adının “eşcinsellik” olduğunu ifade etmesi ve eşcinselliğin utanılacak bir yönelim veya bir hastalık olmadığını, bunun cinsel işlev çeşitlerinden biri olduğunu belirtmesi, eşcinselliğe bakışın farklı bir yön aldığının da göstergesidir (Engindeniz N. , s. 23).

Freud’un cinsel kimlik ve eşcinsellik üzerine görüşleri, ölümünden sonra da tartışılmaya devam etmiştir. Wilhem Rich, Otto Kernberg, Socarides gibi psikanalistler, Freud’un görüşlerini net bir şekilde belirtmediği gerekçesi ile Freud’un düşüncelerine karşı çıkmış ve eşcinsel kimliği günah, hastalık veya sapkınlık olarak nitelendirerek daha muhafazakâr bir düşüncüyü benimsemişlerdir.

Yirminci yüzyılın önemli psikanalistlerinden Alfred Adler, *Eşcinsellik Üzerine* başlıklı eserinde “normal” birlikteliğin kadınla erkek arasında vuku bulduğunu; aksi durumlarda ortaya çıkan tüm birlikteliklerin birer ruhsal bozukluk ve sapkınlık olduğunu belirtmiştir. Adler’e göre bu sapkınlıklar toplumların bireye dayatmış olduğu cinsel rollere karşı birer başkaldırı niteliğindedir. Zayıf kişiliklerin, toplumca biçilen cinsiyet rollerine karşı kendi kişiliklerini yüceltmek amacı ile kendi rollerinden kaçtıklarını, *İnsan Tabiatını Tanıma* adlı eserinde *Cinsiyet* başlığı altında inceleyen Adler, kadının, kadınlık

rolünden kaçarak erkeksi bir benliğe bürünmesine dair görüşlerini de şu sözler ile ifade etmektedir:

“Bu tip bir kadın, erkeklerin tavrından ileri gelen kötülüğü “erkekçe” bir tepki göstererek telafi etmeye çalışmaktadır. Kadınlığa karşı kadınlığı savunma tavrı bütün varlığının temelidir. Böyle bir insan, halk arasında “erkek gibi kız” (Erkek Fatma), “oğlan gibi kız”, “erkek gibi kadın” vb. deyimlerle nitelenmektedir. Ne var ki, böyle bir niteleme yanlış anlamadan ileri gelir. Birçok insan, bu gibi kızlarda doğuştan gelen bir etkenin rol oynadığını, belli bir erkeklik hormonu ya da maddesinin bu kızların “erkekçe” bir tavır takınmalarına yol açtığını sanır. Oysa, bütün uygarlık tarihi, kadınlar üzerinde yapılan baskıya ve kadınların bugün katlanmak zorunda kaldıkları engellemelere hiçbir insanın katlanamayacağını göstermektedir; böyle bir durumda kalan her insan isyan edecektir. Bu isyan şimdi “erkekçe” dediğimiz bir yönde ortaya çıkıyorsa, bunun nedeni, yalnızca mümkün olan iki cinsel rolün bulunmuş olması ile ilgilidir, insan kendini iki modelden birine doğru ya ideal bir kadına ya da ideal bir erkeğe doğru yöneltmek zorunda kalmaktadır. Kadınlık rolünden kaçma, bu bakımdan, ancak “erkekçe” bir tavır takınmakla mümkündür.” (Adler, 2021, s. 117-118).

Kendi zihinsel gelişimini izlemek adına psikanalize yönelerek Freud'un çalışmalarını takip eden ve bir süre onunla çalışan Carl Gustav Jung'un cinsellik ile ilgili görüşleri ise başta hocası Freud olmak üzere diğer psikanalistlerden ayrılmaktadır. Jung, *Anılar, Düşler, Düşünceler* adlı kitabında Freud'un çocuklarda oluşan cinsel bastırma ve bununla birlikte oluşan nevrozlarına dair görüşlerine şu ifadeler ile karşı çıkar:

“Bastırmanın içeriğine geldiğimde durum farklılaştı. Bu konuda Freud'un düşüncelerine katılamıyordum. Bastırmayı cinsel bir travmaya bağlıyordu. Meslek deneyimlerim bana nevrozda cinselliğin ikincil bir rol oynadığını, örneğin topluma uyum sağlama, yaşamın acı gerçeklerinin verdiği baskı ve prestij gibi öğelerin daha ön planda olduklarını göstermişti. Daha sonra Freud'a bu tür vakalar sundum ama o cinsellikten başka bir etken kabul etmiyordu. Bu da bana yetmiyordu.” (Jung, 2009, s. 125).

Cinsellik görüşünün dogmatik olarak kabul edilmesini savunan Freud'un kendi otoritesini, gerçeklikten daha önemli gördüğünü fark eden Jung, hocasının fikirlerinden uzaklaşmıştır. (Jung, 2009, s. 132) Böylece Freud ile ortak çalışmalarını sonlandıran Jung, 1911 yılında Uluslararası Psikanaliz Derneğini kurmuş ve cinsellik üzerine çalışmalarının amacını *“(…) cinselliğin kişisel önemi ve biyolojik işlevinden öte ruhsal bağlamı ve gizemli yönünü irdelemek ve böylece Freud'un büyülediği ama anlayamadığı yönünü ortaya çıkarmak”* (Jung, 2009, s. 138) sözleri ile açıklamıştır. Jung, analitik psikolojinin de kurucusu kabul edilmiş; düş yorumlama deneyleri ile ortak imgelerin bahsine değinerek “ortak bilinçdışı” kavramını da keşfetmiştir.

Jung'un bilincimizin doğduğu yer ve en karanlık bölgesi olarak bahsettiği ortak bilinçdışı, kişisel olmayan birçok deneyimin kalıtım yolu ile insanlara miras kalan kısmıdır. Ortak bilinçdışı, ilk imgeler olarak adlandırılan ve atalarımızın geçmişinden kalıtım yolu ile aktarılan imgelerin bulunduğu saklı imgeler hazinesidir. Jung'a göre bu imgeler sadece insanlık tarihine ait

değil, insanlık öncesine de aittir (Hall & Nordby, 2016, s. 38). Fakat Jung'un bu ortak imgeler ile aktarmak istediği atalarımızın yaşantısının bizlere olduğu gibi kalıtımla geçtiği fikrinin aksine ortak imgelerin, beynimizin, insanlığın uzak geçmişindeki yaşantılarının etkisi altında kalması ile davranışlarımıza kaynaklık etmesidir (Gürol, 1977, s. 11).

“Her ne kadar devraldığımız miras fizyolojik yollardan oluşmaktaysa da bu yolu ortaya çıkaran atalarımızın zihinsel etkinlikleri olmuştur. Bugün bu izler kişinin bilincine ancak zihinsel süreçler biçiminde ulaşabilir. Bu süreçler yalnızca kişisel deneyim yoluyla bilince yerleşebiliyor ve böylece kişisel kazanımlar olarak görünüyorsa da her şeye karşın onlar kişisel deneyimle bilinçten, “çıkarılıp atılmış”, eskiden var olan izlerdir. Yaşanan her “etkileyici” deneyim, eski, fakat daha önce bilinçdışı olan bir ırmak yatağında oluşan böyle bir izlenimdir.” (Fordham, 2019, s. 27-28)

İnsanlığın geçmişi ile kurulan anlamsal bağı kavrayabilmek için kullanılan imgeler, ortak bilinçdışının ürünleri arketiplerdir. Jung arketipleri *“önceden var olan kavrayış biçimleri”* (Fordham, 2019, s. 28) olarak tanımlamıştır. Jung'a göre insanoğluna atalarından miras kalan, insanlığın yaşayışının izlerini bulunduran ve ortak bilinçdışı çekirdek yapıları olan arketipler, bireylerin kişiliğini oluşturmakta ve davranışlarının şekillenmesinde büyük öneme sahiptirler. Evrensel bir role sahip olan arketipler, insanların davranışları ile yansıtılmakla birlikte, bireylerin kontrolleri dışında gerçekleşmektedir. Benliklerindeki arketiplerin varlığından haberdar olmayan bireylerin davranışlarını bastırması veya kontrol etmeye çalışması gibi durumlarda arketipler bireyin rüyalarında ve hayallerinde ortaya çıkmakta ve dışa vurulmaktadır. Jung bu özellikleri neticesinde arketipleri *“İnsanı insan kılan özellikler ve insanın eylemlerinin insana özgü biçimleri”* (Jung, 2020a, s.20-21) ifadeleri ile açıklamaktadır.

Ortak bilinçdışında yer alan arketipler bir araya gelerek birtakım birleşik yapılar ile yeni arketipleri oluşturabilirler. Sınırsız biçime ulaşabilecek bu arketiplere rağmen Jung, bazı arketiplerin kişiliğimizin ve davranışlarımızın oluşmasında diğer arketiplere göre daha büyük rol oynadığını ifade ederek bu arketipleri benliğimizdeki dört temel arketip olarak ifade etmiştir. Bu arketipler öz-ben, persona, anima ve animus ve gölge arketipleridir. (Fordham, 2019, s. 32)

Jung'un ortak bilinçdışı kavramı ile psikanalitik teoriye kazandırdığı arketipsel kavramda cinsiyetlere göre bir ayırım bulunmaktadır. Örneğin gölge arketipinde erkeğin gölgesi erkeğe; kadında beliren gölge de kadına ait dürtüler taşımaktadır. Fakat anima ve animus arketiplerinde Jung, cinsiyet kavramına farklı bir yaklaşımda bulunarak erkeğin ve kadının benliklerinde karşı cinse ait kalıtsal imgelerin bulunduğunu ifade etmiştir. Buna göre kadının benliğinde yatan kalıtım yolu ile aktarılan eril enerji ile erkeksi özellikler “animus”, erkeğin benliğinde yatan ve kalıtım yolu ile aktarılan dişil enerji ile kadınsılık

ise “anima”dır. Jung’un anima ve animus arketipleri cinsiyetlerin birliğini simgelemesi bakımından da oldukça önemlidir.

Bütün arketiplerin sağlıklı gelişmelerinin yanı sıra gölge taraf ile birleşip bireyin benliğinde sağlıksız bir şekilde yer aldığı iyi veya kötü özellikler de bulunmaktadır. Buna göre animanın bireyin benliğinde normal bir şekilde yer alması, kadın ve erkeğin karşı cinsin benliğini daha iyi anlamasına ve sağlıklı ilişkiler kurmasına imkân tanımaktadır. Salt tek bir cinsiyetin bir benlik içinde yer almayacağı fikri ile açıklanan anima ve animus arketiplerini Jung, şu ifadeler ile açıklamıştır:

“(...) Bir erkeğin tam olabilmesi için daha ne kadar kadınlığa gerek duyduğunu biliyor musun? Bir kadının tam olabilmek için daha ne kadar erkekliğe gerek duyduğunu biliyor musun? (...) Sen, kadın, erkeklerde erkekliği arama, erkekliği kendi içinde üstlen çünkü ona en başından beri sahipsin. (...) Oysa insanoğlu erkek ve kadındır, yalnızca erkek ya da kadın değil, Ruhunun cinsiyetini öylece söyleyemezsin. Oysa yakından bakarsan en erkeksi erkeğin kadın ruhu olduğunu, en kadınsı kadının erkek ruhu olduğunu görürsün.” (Jung, 2021, s. 193)

“Erkeklerdeki kadınlık kötülükle bağlıdır. Onu şehvet yolunda bulurum. Kadındaki erkeklik kötülükle bağlıdır. Bu nedenle insanlar kendi ötekilerini kabullenmekten nefret eder. Oysa onu kabul ettiğinde, insanın tamamlanması ile bağlantılı olan gerçekleşir.” (Jung, 2021, s. 194)

Jung davranışlarımızı şekillendirmede öne çıkan dört arketipin arasında bulunan anima ve animus arketiplerini cinsellik biyolojisine dayandırmaktadır. Ayrıca Jung, bu arketiplerin kadın ve erkeğin benliklerinde yer alan karşı cinsle ait imgelerin, bireylerin benliklerinde yer alan diğer arketipler ile bütünlendiğini ifade etmektedir. Buna göre kadının benliğindeki güç, cesaret ve erkeğin benliğindeki hassaslık, duygusallık ve sezgiselcilik gibi duygular anima ve animusun getirdiği özelliklerdir. Fordham, erkeğin benliğindeki sezgisel özelliklerinin erkeğin gizli kadınlık yönleri olduğunu ve bu nedenle oluştuğunu ifade etmektedir (Fordham, 2019, s. 68). Animanın sağlıklı bir biçimde benlik ile bütünleştirilmesinin sağlandığı durumlarda ise birey farklı bir figür olan “mana- kişiliği” ile karşılaşmaktadır. Jung’a göre anima “mana”, yani gücünü yitirdikten sonra bu güç animayı özümseyen kişiye geçmiş olmalıdır. Böylece bu kişi bir “mana-kişilik” üstün irade ve bilgelik varlığı haline gelir (Jung, 2021, s. 73). Kişiliğin dengeli bir durumda olması, erkeğin benliğindeki dişilğin ve kadının benliğindeki erilliğin bilinçlice davranışlarımızda dışı vurulması bakımından önemlidir. Kadının eril özelliklerini animusunu bastırarak sadece dişil yönlerini yansıtmaması, benliğindeki eril yönün etkisiz kalıp kişiliğin dengesinin bozulmasına sebebiyet vermektedir.

Edebiyat bilimci Sarıçicek, *Modern Kahramanın Mitolojik Yolculuğu* adlı eserinde anima ve animusun arketipsel bir figür olması sebebi ile yok edilmesinin imkânsız ve gereksiz olduğunu ifade etmiş ve animanın dengeli bir biçimde taşınabilmesi durumunda erkeğin kadını daha iyi anlayacağını ve

toplumun dayatmış olduğu iş bölümünü, rolleri daha kolay bir şekilde kabul edebileceğini belirtmiştir. (Sarıççek, 2020, s. 27).

Freud'un cinsel bastırımları ve nevrozları ile açıklamaya çalıştığı eşcinsel yönelimi Jung, anima ve animus arketiplerinin anne ile olan ilişkisi üzerinden açıklamıştır. Jung'a göre kadının benliğindeki eril kimlik ve erkeğin benliğindeki dişil kimliğin özellikleri ilk olarak çocukların anne ve babalarını tanımaya başlaması ve anima, animus özelliklerinin görülmesi ile aktif olmaktadır. Örneğin annenin, kız ve erkek çocukları üzerinde farklı sonuçlanan olumsuz psikolojik yönleri bulunmakta ve bu gibi durumlarda da anima ile animusun benlik içinde denetimsiz gelişmesi gözlemlenmektedir. Özellikle anne kompleksinin erkek çocuklarda Don Juancılık, iktidarsızlık ve eşcinsellik gibi durumları ortaya çıkardığını ifade eden Jung'un anima ve animus kavramları ile cinsiyet kavramı ve cinsel yönelimleri arketiplerinin sağlıklı ve denetimsiz- sağlıklı gelişimi üzerinden açıklamaya çalıştığı gözlemlenmektedir (Jung, 1998, s. 125).

Toplumun izlerini taşıyan, bireyin hem toplumsal hem de içsel yaşantısını gözler önüne seren edebî eserlerde de anima ve animus arketiplerinin yansımaları gözlemlenmektedir. Eserlerin yazarının ve yazıldığı dönemin, sosyal ve kültürel çevrenin ürünleri olduğu göz önünde bulundurulduğunda, edebî eserlerin toplumun ve bireyin aynası olduğu fikrine ulaşılabilir. Birçok toplumda gözlemlenen ve bu nedenle de edebiyatlarına yansımış olan eşcinsellik, Türk edebiyatında da divan şiiri ve halk şiiri ile imgelerle işlenmiştir. Eşcinsellik eserlerde ilk olarak kısmi şekilde yansıtılmıştır. Bununla birlikte ise Atilla İlhan, Ferit Edgü, Bilge Karasu, Leyla Erbil, Kamuran Şipal, Şahabettin Süleyman, Murathan Mungan, Ayşe Kulin gibi edipler Türk Edebiyatında eşcinsellik kavramını eserlerinde işleyen yazarlarımızdandır.

Hem yönetmenliğini üstlendiği hem de oyuncular arasında yer aldığı, yazdığı film ve senaryoların yanı sıra edebiyatımızın roman, şiir hikâye, tiyatro ve deneme gibi çeşitli alanlarında da kaleme aldığı nitelikli eserler ile üretkenliğini de gözler önüne seren çok yönlü bir sanatçı kimliğine sahip olan Selim İleri'nin başta romanları olmak üzere birçok eserinde eşcinsel karakterler yer almaktadır. Selim İleri, toplumun en küçük yapısını "birey" olarak görmesi sebebi ile de bireyin zengin iç dünyasını yansıtmıştır. Selim İleri'nin eserlerinde yer alan kahramanlarda Jung'un anima ve animus arketiplerinin izlerini ve benliklerin bu dişil-eril kimliklerdeki savaşlarını görmek mümkündür. Selim İleri'nin romanlarında yer alan karakterlerin çoğunlukla dişil-eril kimlikleri arasında mücadele veren ve mutsuz karakterler olması dikkat çekmektedir. Bu karakterler arasında anima ve animus arketipinin sağlıklı gelişimi ile personaları arasında sıkışmış bunun neticesinde de topluma uyum sağlayamamış, dışlanmış, eşcinsel yönelimli bireyler yer almaktadır.

Selim İleri'nin *Yarın Yapayalnız*, *Ölüm İlişkileri*, *Kafes* ve *Cemil Şevket Bey – Aynalı Dolaba iki El Revolver* adlı eserlerinde anima ve animus arketiplerinin sağlıksız gelişiminin izleri yansıtılmıştır;

1-Eril Benliğin İçindeki Dişil Hâkimiyet

Erkeğin benliğinde varoluşundan bu yana taşıdığı, benliğini bütünleyici göreve sahip dişil öge, anima olarak adlandırılmakta ve Jung, *Analitik Psikolojinin Temel İlkeleri* adlı eserinde animanın tanımı için şu ifadeleri kullanmaktadır:

“Bir erkeğin duyguları adeta bir kadının duygularına benzer ve düşlerde de bu biçimde, yani dişî yaratık kılığında açığa vurur kendini. Ben bu düşsel figüre, erkeğin kolektif bilinçdışıyla bağlantısını sağlayan yetersiz işlevin kişileşmesi olduğunu göz önünde tutarak anima diyorum.” (Jung, 1998, s. 117)

Eril benlik için animayı oluşturan ilk kadın imgesi ise annedir. Anne kimliği, erkek çocuğun benliğini şekillendirmekte ve zihnindeki kadın imgesini de biçimlendirmektedir (Fordham, 2019, s. 67). Fakat ilerleyen yaşlarda eril benlik kendisini annesine dair anima büyüünden kurtarmak zorunda kalmalıdır. Bu durumun aksinde animanın kimliği eşcinsellik ile nitelendirilir. Fakat tek yönlü oluşan cinsel eğilim bir noktaya kadar tek yönlü bir cinsel varlığın kaybettiği ilk insan arketipini barındırdığı için olumsuz olarak yaklaşılmamalıdır (Jung, 2020b, s. 146).

Jung, animası tarafından zapt edilen erkeğin büyük zorluklarla karşılaşacağını ifade etmiştir. Animanın eril benlik içinde büyük dişil hâkimiyetinin barındığı ve erkeğin animasının dişî ya da hermafrodit olduğu durumlarda eşcinselliğin vuku bulduğunu ifade etmektedir (Jung, 2020c, s. 162). Bununla birlikte animanın birey tarafından bastırılması ise olanaksızdır. Eril benlik, animasını kontrol etmeye, bastırmaya çalıştığı gibi durumlarda da animanın karanlık tarafı aktif olmaktadır (Sarıçipek, 2020, s. 27).

Selim İleri'nin *Kafes* romanında Nevesar Reşat, *Cemil Şevket Bey Aynalı Dolaba İki El Revolver* adlı eserde yer alan Cemil Şevket Bey, *Mavi Kanatlarınla Yalnız Benim Olsaydın* romanında dansör, *Ölüm İlişkilerinde* Cemal ve *Yarın Yapayalnız* adlı eserde yer alan Mustafa Hatice, animanın hâkimiyeti ile kadınsı özellikler gösteren erkek karakterler arasında yer almaktadır.

Toplum, erkeklik ve erilik kavramlarını eril bedenlere davranışsal olarak sert ve daha cesur bir kimlik dayatması olarak görmüş bu nedenle toplumdaki cinsiyet görüşü gereği erkeği daha zor işlerde çalışan, daha güçlü, atletik yapılı, sahiplenici ve korkusuz bir benlik ile bütünleştirmiştir. Nitekim Jung'un cinsiyetlerin bütünlüğü ve eril, dişil zıtlığı görüşünde de açıkladığı gibi eril benlikte mutlaka bir dişil öge olarak belirtilen anima bulunmaktadır. Anima erkeğin duygularına etki ederek duygusal, hassas olmalarını sağlayabildiği gibi kadında bulunan sezgisellik gibi özellikleri de bulunmasına

olarak tanıyarak erkeğin benliğindeki gizli kadınlık yönlerini oluşturmaktadır (Fordham, 2019, s. 68).

Selim İleri'nin *Cemil Şevket Bey – Aynalı Dolaba İki El Revolver* adlı eserinde toplumun değer yüklediği erkeklik özelliklerinden çok dişil benliğinin etkisi ile kadınsı benliği ortaya çıkan Cemil Şevket Bey yer almaktadır. Cemil Şevket Bey, kadınsı benliğini bastırmaya çalışan fakat bu konuda başarılı olamayan bir karakterdir.

Animanın erkeğin duygularına etkisi söz konusu olduğunda duygusal işlerin yoğunlaştığı ve kabardığı durumlar ortaya çıkmaktadır. Animanın eril benlik içinde güçlü bir şekilde kümeleştirdiği gibi durumlarda ise erkeğin sert kişiliği yumuşamakta ve daha alıngan, değişken, kıskanç, kibirli ve uyumsuz olmaktadır (Jung, 2020c, s. 145).

Toplumun dayatmış olduğu cinsel kimliği benimsemekte zorlanan Cemil Şevket Bey, kadınsı özelliklerini reddetmeye ve toplumun kendisinden beklediği cinsel kimliğinin özelliklerini yansıtmaya çalışsa da kendisine küçükken verilen “erkeklerle özgü oyuncaklar” ile oynamayı reddedişi ve kız çocuklarının bebeklerine ilgi duymaya başlaması ile de kadınsı duygularına yönelik farkındalığını ileriki yaşlarda kabullenmiştir.

Cemil Şevket Bey, yaşayamadığı duygularını kendisini eşcinsel erkeklerin arasında sohbet ederken ve bir bahariye zabiti ile sevgili olduğunu hayal ederken ortaya çıkarmıştır. Cemil Şevket bu hayallerini daha sonra bastırmaya çalışsa da bu durum Cemil Şevket Bey'in benliğinde yer alan eril ve dişil benliklerinin çatışmasına ve kadınsı özelliklerinin gölge yanına itilmesine sebebiyet vermiştir.

Kafes romanında yer alan Neveser Reşat/ Esat Bey'de Cemil Şevket Bey gibi benliğinde yer alan kadınsı özellikleri küçük yaşlarda farkına varmıştır. Fiziksel olarak erkek bedenine sahip olsa da ruhani olarak kendisini tamamen kadın hissetmekte ve bir erkeğin kendisine yaklaşmasının bile benliğinde yer alan kadın kimliğine ait bir yaklaşım ve temas olarak düşünmekte, eril beligiden ziyade dişil benliğinin etkisini hissetmektedir.

Anima ve animus arketipleri, benlikte dengeyi sağlayan iki arketiptir. Bu iki arketipten birinin daha baskın olması benliğin cinsel kimliğine etki eder.

Dişil benlik ile bir bütünlük kurabilmesi için eril benliğin kendini tamamlayabilmesi oldukça önemlidir. Animanın sağlıklı gelişimi ile oluşan bu bütünlüğün yanı sıra sağlıklı gelişimi sonucu eril benliklerde oluşan dişil ruhun egemenliği ile erkeğin benliğinde yer alan kadınsı duyguların, özelliklerin erile baskınlığı veya dişil benliğin tamamen hâkimiyeti ele geçirip aynı cinsiyete karşı cinsel yönelime sahip olması gibi durumlar ortaya çıkmaktadır.

Esat Bey'de gözlemlenen eril benliğinin hâkimiyetinin kaybedilişi kendisini Neveser Reşat olarak tanıtmaya sebebiyet vermiştir. Kendini kadın

kimliği altında tanıtarak içindeki Esat Bey'in varlığını reddeden fakat bu anlamlandıramadığı tarafını sorgulayan Esat Bey, kendisini benliğinde bir yabancı olarak görmektedir. Neveser Reşat'ın benliğine baskın gelen animası ile yüzleşmesi ise Kamer Hanım'ın "Nevoş!" hitabı ile seslenmesi ile gerçekleşmiştir.

"(...) hiç tanımadığı veya çok az tanıdığı bir zatın

Meselâ Esat Bey isimli bir yabancının hüviyetiyle baş başa kaldığını hissetmişti. Bir meçhul kişi! Bu yabancı Esat Bey kendisinin ruhunda çok ıstırap verici sancılarla dönüşüm yaratıyor ve kendisi, ruhunun iblisçe işgal edildiğini hissediyordu. Ruh elden gidiyor!" (İleri, 2012, s. 226).

Eril benlikte yer alan bütünleyici dişil ögenin baskınlığı gibi durumlarda toplumun dayatmış olduğu cinsel kimliğin dışına çıkamayan benlikler, baskınlaşan animayı tanımlayamamakta ve sorgulamaktadırlar. Çoğu zaman bu durum tekrar bastırmaya çalışmaya ve inkara yöneltse de İleri'nin romanlarında animanın etkisi ile kadınlaşmış erkekler de yer almaktadır.

"Karı kılıklı herif" olarak anılan *Mavi Kanatlarında Yalnız Benim Olsaydın* adlı eserde yer alan dansör, animanın hâkimiyetini kabullenen ve toplumda animanın eril benliğindeki hâkimiyeti sonucunda ortaya çıkan özellikleri bastırmadan, gizlemeden yansıtan karakterlere örnektir.

Kalçalarını sallayarak yürüyen, kıvrak bir biçimde dans eden ve dudaklarını büzerek sözcükleri yayarcasına konuşan dansör, aynı zamanda ellerini ve bedenini tıpkı bir kadının hâkimiyetinde gibi nazık ve kıvrak kullanmaktadır. Dansörün görünümü eserde şu sözler ile ifade edilmektedir.

"(...) hali tavrı diğer genç erkeklerinkine tıpatıp benzemeyen, hiç kravat takmayan, gömlekleri mintan yaka, hatta pantolonları vücuduna yapışmışçasına dar, üstelik deriden, saçları ise Öznur'unkiler gibi kıpkızıl ıslıtlı, adeta herkesinkinden farklı kesilmiş, sanki bildiğimiz erkek berberlerine kestirilmemiş, hele kaşları azla düzgün, cımbızla alınmışçasına şekilli, tınakları uzun, sivri, parlak (...)" (İleri, 2008b, s. 35)

Dansörün benliğindeki animanın hâkimiyeti sadece kadınsı özellikler göstermesi ile sınırlı kalmamaktadır. Dansör aynı zamanda eşcinseldir ve bu durum dansörün ağabeyinin, eşi ile seyahate çıktığında, ağabeyinin evinin bodrum katında başka bir erkeğin kendisine çıplak bir biçimde dansörlük yapması ile ortaya çıkmıştır.

Abartı cümleler, konuşmalarındaki yersiz ünlemler, giyinişi ve yürürken daima kolunda çanta taşıması, davranışları ve hissiyatı ile çevresi tarafından bir kadın gibi değerlendirilen diğer bir karakter ise Selim İleri'nin *Bodrum Dörtlemesi* romanlarından biri olan *Ölüm İlişkileri*'nde yer alan Cemal'dir. Kadınlar ile büyüyen Cemal, evde baba figürünün olmayışı ile eril kimliğin varlığından habersiz büyümüştür. Nitekim bu durum onun animasının kontrolsüz gelişimini etkilemiş ve kadınların özellikle de Madam Jozefin'in

davranışlarını kendisine rol model seçmesine ve kadınlar gibi davranmasına sebebiyet vermiştir.

Cemal saplantılı bir aşk ile Uğur'a bağlı olsa da kendi cinsel yönelimini itiraf edememekte hatta *"Ne kadını ben ne erkeğim ne de eşcinsel! Neyim ben? Neyim?"* (s. 336) soruları arasında cinsel kimliğine dair sorgulamalarda bulunmaktadır.

"Hele Cemal! Cemal'i kadın ya da erkek cinselliğinden soyutlamak gerekiyordu. 'Ama bir eşcinsel de değil' diyordu Gökmen, Emre de onaylıyordu; bir eşcinsel değildi demek, neydi, kadın olmak isteyen bir erkekti, öyle miydi, bir sapkın..." (İleri, 1985, s. 20)

Cemal, arkadaşı Uğur'a âşık olmasına rağmen eşcinsel olduğuna dair söylemler eserde yer almamakla birlikte eser daha çok eşcinsel olmadığına dair görüşlerini barındırmaktadır. Cemal'in erkeklere olan cinsel yönelimine rağmen kendisini eşcinsel olarak kabullenmeyişi onun cinsiyetinin "erkek" olarak adlandırmamasından kaynaklanmaktadır. Payetli çantalar takan ve koyu rujlar ile makyaj yapan Cemal, kendisini "kadınca" bulmaktadır.

"Peki, ben kadın gibi miyim, yoksa kadınca mıyım, belki de kadını..." (İleri, 1985, s. 273)

Cemal'in kadınlığa olan bu yönelimi Uğur'a beslediği aşka karşılık alamamasına neden olmuştur. Cemal'in çevresindeki arkadaşları, Uğur ile birlikte olabilmesi için Cemal'e "erkek" gibi davranmasını söylemelerine rağmen Uğur'un kendisine hiç umut vermediğinden yakınan Cemal'in *"Keşke bir fahişe olsaydım"* (İleri, 1985, s. 142) sözlerinin ardından ağlayarak sitem etmesi, Cemal'in kadın kimliğine saplanması da gözler önüne sermektedir.

Yarın Yapayalnız eserinde yer alan Mustafa da kendisini biyolojik kimliğinin yanı sıra bir kadın gibi hisseden karakterlere örnektir. Mustafa, kadınlığa özenmesi ile Mustafa Hatice adını alsa da onun dişil benliğine sahip olma isteği sadece fiziksel bir görünüm ile sınırlıdır. Mustafa Hatice dişil benliğe sahip olarak kadınlığa ne kadar özeniyor olsa da dişil kimliğe ait cinsel bir yaşantının olmasını istememektedir. Mustafa Hatice'nin kadınsılığı cinsellik olarak reddederek sadece fiziki olarak istemesi onu diğer karakterlerden ayıran bir özelliktir.

2-Dişil Benliğin İçindeki Eril Hâkimiyet

Kadının benliğinde yer alan ve animanın karşısında konumlandırılan tamamlayıcı öge animustur. Animus kadında eril ilkeleri oluşturmakta ve bu ilkeler de kadına erkekler ile olan ilişkilerinde karşı cinsi anlamasına ve erkeğin ruhunu anlamlandırmasına olanak tanımaktadır. Anima gibi animus da karşı cinsi anlamlandırmasını ve bu sayede de kendi kimliğinin tamamlanmasını sağlamaktadır (Fordham, 2019, s. 71).

Dişil benliğin içindeki eril kimliğin hâkimiyeti gibi durumlarda ise kadın daha çok çevre tarafından erkek olarak anılmakta ve kendisinin bu

durumu kabullenmesi ile de dış görünüşünün aksine bir erkek kimliğine bürünmeye çalışmakta ve kendi kimliğini erkek olarak tanımlamaktadır.

Selim İleri'nin animus arketipinin kontrolsüzce gelişimi *Gramafon Hala Çalıyor* eserinde Refia Hanım'da, *Yarın Yapayalnız* adlı eserinde ise Handan Sarp ve Gelengül karakterlerinde gözlemlenmektedir.

Gramafon Hala Çalıyor adlı eserde Refia Hanım, kadınların pantolon giymesinin normal karşılanmadığı bir dönemde daima pantolon giymeyi tercih etmektedir. Refia Hanım pantolonun yanı sıra erkeklere özgü ceketler, boyun bağları ve yelekleri giymekte hatta erkeklerin kullandığı gibi altın kordonlu bir cep saatini yeleğine ilâştirerek sokaklarda dolaşmaktadır. Refia Hanım tercih ettiği kıyafetler neticesinde “Refi Bey” veya “fistanlı erkek” olarak anılmaktadır.

Animusun sağlıklı gelişimi kadının benliğini bütünlemesi adına oldukça gerekliyse de eril kimliği anlamak adına kadının benliğinde yer alan sertlik, erkeksilik gibi eril özelliklerin kadının benliğinde kontrolsüzce gelişimi gibi durumlar da gözlemlenmektedir. Bu gibi durumlarda animusun sağlıksız gelişimi kadının sadece kıyafetlerinde veya görünüşüne tesir etmez. Kadın, aynı zamanda biyolojik bir değişim çabasına da girişircesine bilinçlice sesini kalınlaştırmak, davranışlarını ve konuşmalarını daha çok naiflikten uzaklaştırmak ve kendi gücünü ön plana atmaya çalışabilmektedir.

Refiha Hanım için de animusunun hâkimiyeti sadece giydiği kıyafetler ile bir erkeğe benzemesi ile sınırlı kalmamıştır. Refiha Hanım kıyafetlerinin, yürüyüşünün, erkeklerde bulunan kalın ses tonuna sahip olmasının, sert vurgular ile konuşmasının yanı sıra aynı zamanda bir erkeğin karakteristik özelliklerinde de sahiptir.

Animusun etkisinde olan kadın, eleştirel kararlar alan ve daha sert bir tutum benimseyen bir kadın olarak belirmektedir. Kadının naifliğine rağmen animusun etkisi kadındaki iktidar olma gayesini tetiklemekte ve bu nedenle kadın daha sert bir kişilik yapısına bürünerek saldırgan kişilik özelliklerini sergilemektedir (Fordham, 2019, s. 74). Eril benliğin getirisi olan sertlik, şiddet ve cesaret gibi özellikler animusun etkisi ile Refiha Hanım'ın karakterinde de tezahür etmiştir. Küfre yatkın olan ve davet edildiği yerlerdeki sert ve şiddete başvuran tutumları ile dikkat çeken Refiha Hanım hemcinslerine dahi sert davranması ve kadınlar tarafından kabadayı olarak nitelendirilmektedir. Bu durum animusun etkisinde iktidar olma gayesi ile özdeşleşmektedir.

Eril hâkimiyet ile gelen özellikler ile kadın erkeksi davranışlara ek olarak cinsel yönelimi de taşımakta ve hemcinslerine ilgi duyarak cinsel birlikteliklerinde hemcinsine yönelmektedir.

Selim İleri'nin *Yarın Yapayalnız* adlı eserinde ise animusun kontrolsüz gelişimi kahramanların cinsel yönelimleri üzerinde etkisini göstermektedir. Eserde yer alan ve eşcinsel yönelimi ile karşımıza çıkan Handan Sarp,

küçüklüğünden itibaren farkında olduğu yönelimini yer yer toplumun baskıcı tutumundan dolayı gizlemeye çalışsa da ileriki yaşlarında toplumun yönelimine karşı olan tutumunu umursamayarak hem hemcinsi hem de kendisinden oldukça küçük bir kız ile birliktelik yaşayarak kendisini ve duygularını toplumun karşısında konumlandırır.

Handan Sarp, kendi yönelimine ait toplumun olumsuz görüşlerini eserde sık sık yermiş bununla birlikte de yer alan şu ifadeler ile cinsel yönelimlere ve bakış açılarına olan görüşlerini açıklamıştır:

“Kimseye cinsel hayatını sormadım.

Lezbiyen: hiç hoşlanmadığım bir kelime. Sevici bile ondan anlamlı ya da kalbi pek o kadar incitmiyor. ‘Sevi’yi çağrıştırıyor. ‘Sevi’den yola çıkıyor en azından. Aşka dair bir şey söylemek istiyor sanki.

(...)

Eskiden cinsî sapıklık deniyordu, şimdi cinsel tercih. Ömrümün yarısını geçtikten sonra gülüyorum artık, acı acı gülüyorum.

Eski sözlüklere hiç baktınız mı? Sevici: erkek yerine kadınla sevişme sapıklığında bulunan kadın. Niye “erkek yerine”, niye sapıklık? Şimdi sözlükler daha ölçülü, kadın eşcinselliği falan diyorlar. Yıllarca canımı yaktı o tanım: erkek yerine kadınlarla sevişmek istiyordum...” (İleri, 2011, s. 22)

Handan Sarp animusun etkisindeki diğer karakterlerden farklı olarak giyinmesi, konuşması görünümü ile kendisini bir kadın olarak hissetmesine ve görünüşüne oldukça dikkat eden bir kadın olarak eserde yer almasına rağmen birlikteliklerde kendisini bir erkek olarak hissetmektedir. Bu durum Handan Sarp’ın dişil benliğinin cinsellik gibi durumlarda eril benliği tarafından baskılandığını da göstermektedir.

“Aşık olurken ‘kadın’ olduğumu unutuyordum. Oysa giyimimle kuşamımla şık bir kadındım. Buna özeniyordum.” (İleri, 2011, s. 67)

Yarın Yapayalnız eserindeki diğer bir kadın karakter olan Handan Sarp’ın arkadaşı Gelengül de animusun baskınlığı altında kalan bir karakterdir. Gelengül, fiziksel olarak bir kadın gibi gözükmesine karşın benliğinde eril kimliğin hâkimiyetini hissetmekte bunun neticesinde kendisini çevresindeki insanlara erkek olarak tanıştırmaktadır. Fiziksel olarak güzel, dikkat çekici bir kadın olan ve iri göğüsler ile iri kalçalara sahip olan Gelengül, giymiş olduğu bol kıyafetler ile bedeninin dolgunluğunu, dikkat çekiciliğini kapatmaya ve erkek gibi gözükmeye çalışmaktadır. Gelengül’ün yakın arkadaşı olan Handan Sarp da arkadaşının benliğindeki hâkimiyet için şu ifadeleri kullanmıştır:

“Başlı başına bir çarpıklık efsanesi: kadınlığını reddetmiş, ‘erkekliliğini ikinci elden yaşamaya mahkûm.

Haliyle tavırları eskiden kalma. Bir geçmiş zaman sevicisi.

Kişiliğini çürütmüş. Kişiliğini yok etmiş. Başarmış bunu. Kendine özgü ahlak değerleri yaratmış (...)

Kişilik dediğim, cinsel kimliği. Daha “ilk” günden erkek rolünü, erkekliği seçmiş. Kadınlığından söz açılmasına tahammülü yok.” (İleri, 2011, s. 288)

Ailesinin kız çocuğuna sahip olacağı hevesi ile Gelengül adını verdikleri ve “özene bezene , gül gelecek diye” (İleri, 2011, s. 293) anlamını taşıyan bu adın manevi ağırlığı altında kendisini ezilmiş hisseden Gelengül, adının maneviyatını orte bilmek için daha erkeksi davranmaya çalışmış fakat buna rağmen dolgun vücut hatlarının getirmiş olduğu kadınlığı örtmeyince kendisinin erkek olduğuna çevresindeki inandırmak için hemcinsleri olarak kadınlar yerine erkeklerden bahsetmekte ve kadınlara erkeklerin cinsel hayatını biliyormuşçasına ilişkiler konusunda tavsiye vermekte “...benden önceki herifler boşalıp kalkmışlar üstünden, boşalıp kalkmışlar. Bu zavallı, orgazmı bilmiyor. Benimle tattı... çıldırdı. Erkeksen, altına aldığı zevkini ihmal etmeyeceksin.” (İleri, 2011, s. 89) gibi müstehcen konulardaki sitemlerini de toplum içinde dikkat çekmek için bağırarak dile getirmektedir. Fakat Gelengül, hâkimiyeti altına girdiği eril benliğin etkilerini ne kadar yansıtmaya çalışsa da bu durum onun toplum tarafından “erkek” olarak anılmasından daha çok “utanmaz biri” olarak anılmasına sebebiyet vermiştir.

Sonuç

Arketipsel eleştiri bağlamında ele alınan metinler okura ve eleştirmenlere esere dönük yeni yorumları mümkün kılmaktadır. Selim İleri'nin *Grafon Hala Çalıyor, Yarın Yapayalnız, Kafes, Cemil Şevket; Bey Aynalı Dolaba İki El Revolver, Mavi Kanatlarınla Yalnız Benim Olsaydın ve Ölümlü İlişkileri* adlı romanları, denge durumunda olmayan anima ve animus arketiplerine yer veren eserlerdir. Bu eserler bireyde gözlemlenen sosyal ve psikolojik durumlara örnek teşkil etmeleri için seçilmiştir. Anima ve animus arketiplerinin baskınlığı sonucunda kadın erkek karakterlerde gözlemlenen kendi benliklerine yönelttikleri değişen bakış açıları, sorgulamaları, karşı cinse ait rolleri benimsemeleri ve değişen cinsel yaklaşımları üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda erkeğin bilinçdışını bütünleyici anima arketipinin denge durumunda olmadığı, sağlıksız geliştiği benliklerde, erkek kahramanlarda dış görünüşün ve cinsel yöneliminin değiştiği gözlemlenmektedir. Bununla birlikte kadın karakterlerde dişil benliği, erkeksi özellikler ile bütünleyici nitelik taşıyan animus arketipinin sağlıksız gelişimi söz konusu olduğunda erkek kahramanlarda gözlediğimiz gibi kadın kahramanlarda da dış görünüşü ve cinsel yöneliminin değiştiğine, kadın kahramanların erkekleştiğine dair bulgular elde edilmiştir.

Cemil Şevket Bey- Aynalı Dolaba İki El Revolver adlı eserde Cemil Şevket, kadınlara dair empati duygusunu geliştirerek, kadının toplumdaki yerine farklı bir bakış açısıyla yaklaşmasının yanı sıra toplumda ayrıştırılan kız ve erkeklerin toplumsal görevlerine küçüklüğünden itibaren karşı koymaya çalışan bir karakter olarak karşımıza çıkmaktadır. Cemil Şevket Bey'in verdiği bu savaş, onun toplumdaki yerini sarsarak kendisini ait hissetmediği erkeklerin içinden ayırmasına sebep vermiş ve anima arketipinin baskınlığı ile cinsel

kimliğinde hemcinsine yakınlık duymasında etkili olmuştur. *Kafes* ve *Mavi Kanatlarınla Yalnız Benim Olsaydın* eserlerinde animanın sağlıklı gelişimi, kadınsı özelliklerinin baskınlığına sebep olarak incelenen erkek karakterlerin kadın kimliğini benimsemeleri örneklenmiştir. *Ölüm ilişkileri* adlı eserde ise animanın baskınlığı Cemal'in kendi benliğine dair cevabını bulamadığı sorular içinde boğuşmasına ve toplumdan soyutlanmasına örnek oluşturmıştır. *Yarın Yapayalnız* adlı eserde ise animanın baskınlığı karşı cinsin fiziksel özelliklerini benimsemesine ve dişil benliğin sahip olduğu kadınsılık gibi özellikleri benimsemesine sebebiyet vermiştir. *Gramofon Hala Çalıyor* adlı eserde animusun baskınlığı ile erkeğe ait dış görünüşe ve saldırgan kişiliğe bürünen kadın karakterlerin yer alması, kadının erkeksi olarak görülen güç ve iktidar olma isteğini yansıtmaktadır. *Yarın Yapayalnız* romanında ise animusun hâkimiyeti dış görünüşü ve güzelliği ile oldukça dikkat çeken fakat bu ilgiyi reddeden kadın karakterler üzerinden örneklendirilerek kadının toplum içindeki dış görünüşü ile farkına varılmaktansa, bu özelliklerini bastırıp yerine erkeksi kimliğini öne çıkararak güçlü durmaya çalışan bir karakteri benimseyişi örneklenmiştir. İncelenen romanlarda animanın baskınlığı erkeğin eksikliği hissettiği duygusal yönlerinin hâkimiyetini ön plana çıkarırken animusun baskınlığı ise kadının toplumdaki yerini değiştirecek olan egemenlik, güç gibi duyguların eksikliği örtmekte ve bu bağlamda anima ve animus arketiplerinin sağlıklı gelişimi ile farklılaşan cinsel yönelimlerinin sebebiyet verdiği kadının ve erkeğin toplumdaki değişen yerini, sosyal ve psikolojik olarak ortaya koymakta ve okuyucuya karakterlere ait farklı bir bakış açısı kazandırmaktadır.

Kaynakça

- Adler, A. (2017). *Eşcinsellik Üzerine*. İstanbul: Say Yayınları.
- Adler, A. (2021). *İnsan Tabiatını Tanıma*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları .
- Fordham, F. (2019). *Jung Psikolojisinin Ana Hatları*. İstanbul: Say Yayınları
- Freud, S. (2021). *Psikanaliz Üzerine*. İstanbul: Olimpos Yayınları.
- Freud'dan Eşcinsellik Üzerine Bir Mektup. (2016, Kasım 8). Libido Dergisi: <https://libidodergisi.com/freuddan-escinsellik-uzerine-bir-mektup>
- Gürol, E. (1977). *Carl Gustav Jung*. İstanbul: Cem Yayınevi Eğitim Dizisi.
- Hall, C. S., & Nordby, V. J. (2016). *Jung Psikolojisinin Ana Çizgileri*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- İleri, S. (1985). *Ölüm İlişkileri*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- İleri, S. (2008a). *Cemil Şevket Bey, Aynalı Dolaba İki El Revolver*. İstanbul: Doğan Kitap
- İleri, S. (2008b). *Mavi Kanatlarınla Yalnız Benim Olsaydın*. İstanbul : Doğan Kitapçılık.
- İleri, S. (2011). *Yarın Yapayalnız*. İstanbul: Everest Yayınları.
- İleri, S. (2012). *Kafes*. İstanbul: Everst Yayınları.
- Jagose, A. (2017). *Queer Teori Bir Giriş*. İstanbul: Note Bene Yayınları.
- Jung, C. G. (1998). *Analitik Psikolojinin Temel İlkeleri*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Jung, C. G. (2009). *Anılar, Düşler Düşünceler* . İstanbul: Can Yayınları.
- Jung, C. G. (2020a). *Dört Arketip*. İstanbul: Metis Yayınları.

- Jung, C. G. (2020b). *Feminen Dişillığın Farklı Yüzleri*. İstanbul: Pinhan Yayınları.
- Jung, C. G. (2020c). *Maskülen Erillığın Farklı Yüzleri*. İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Jung, C. G. (2021). *Kırmızı Kitap- Liber Novus*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Mondimore, F. M. (1999). *Eşcinselliğin Doğal Tarihi*. Ankara: Sarmal Yayınları.
- Sarıçipek, M. (2020). *Modern Kahramanın Mitolojik Yolculuğu*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.